DE VITA

JOANNIS CHRYSOSTOMI

TROMBELLII

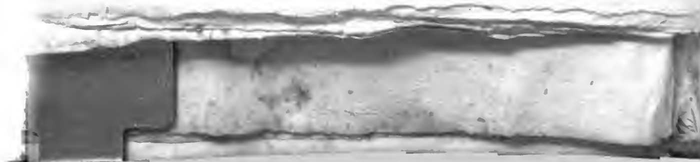
COMMENTARIUS.

Nemo me lacrumis decoret, neque funera fletu
Faxit, quom volito vivu' per ora virûm. *Ennius de se.*

Ergo recessit a nobis, sed non totus recessit; reliquit enim nobis liberos suos, subjectos scilicet libros, in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum & cernimus, & tenemus. *S. Ambr. in Orat. de ob. Theodosii.*

STUDIOSIS JUVENIBUS CANONICIS RHENANIS CONGREGATIONIS SS. SALVATORIS.

V. G. R. EX EADEM CONGREGATIONE S. D.

ETsi mihi non tanta vobiscum, Studiosi Juvenes necessitudo conjunctioque foret, quanta ut sit & communis nostra parens facit, & benevolentia, quæ, ut par est, maxima mihi cum vobis ipsis intercedit: tamen nullos potiores quam vos haberem, quibus Jo. Chrysostomi Trombellii Vitam præcipue proponerem, dicaremque. Excellentium Virorum exempla non video, quibus aptius, quam juvenibus exhiberi possint; iis namque quasi quibusdam igniculis ad virtutem incendi solent, & ab eximia testataque majorum laude moneri, ne ab ea degenerent. Habetis propositum excellentem Virum. Habetis eum Virum, qui Juvenes quibuscumque rebus potuit, adjuvit semper, erexit, amplificavit, ut ad omnem honestatem, decus, doctrinamque formarentur. Illum jam oculis inter legendum cernite. Tanta sapientia

mi-

mirabiles de se amores in vobis, ut spero, excitabit. Quamobrem fingite, non me (neque enim admonitore me atque hortatore indigetis), sed Trombellium ipsum sic unumquemque vestrum alloquentem (*)

Disce, puer, virtutem ex me verumque laborem:
Memineris sustinere te expectationem, cui respondere necessarium est: eamdem vero vincere, pulcherrimum. Nunc carpe diem; cum eam ætatem ingressus sis, qua non alia continget felicior ad imbibenda literarum ac pietatis semina. Nihil, mihi crede, virtute solidius inter has caducas fluxasque res, nihil delectabilius invenies. Hæc vobis ab illo, quæ toties, dum viveret, juvenibus instillabat, dicta esse putate, dum vobis hæc tamquam mnemosynon, exempla sua transmittit. Interea valete; & pro vestra humanitate benevolentiaque, quidquid scripsi quodque vobis offero, æqui bonique facite.

Bononiæ, ex Canonica S. Salvatoris IV. Kal. Febr. MDCCLXXXVIII.

(*) Virg. Æneid. lib. XII.

I. JOannis Chrysostomi Trombellii, cujus vitam breviter explicare aggredior, nescio utrum pietas, an doctrina majore præconio digna sit. Certe utriusque conjunctio in eo sic emicuit, ut optimus, & doctissimus quisque hac nostra ætate carissimum virum præcipua quadam admiratione prosequutus sit (a). Sed ab initio ordiendum est. Is itaque anno a Christi ortu MDCXCVII. III. Non. Mart. natus est Hyacintho Patre, Lucia Albertinia Matre, quæ Cæsarem Albertinium, & Marcellum Malpighium, duo clara nomina, necessitudine attingebat. Patris familia inter primarias Sanctæ Agathæ peranti-

(a) Hanc de Trombellio laudem testatissimam exponit cl. Lagomarsinius in notis ad Pog. epistolas tom. III. pag. 399.

qui oppidi ditionis Bononiensis numerabatur. Attamen forte alio cum Joannis Chrysostomi parentes amplificandæ rei familiaris gratias se contulissent, is in Ecclesia Galeatiæ Nonantulanæ diœcesis, quam prope erat natus, baptismate lustratus fuit, & Raymundus Anselmus appellatus; quod nomen Canonicus Regularis factus in Jo. Chrysostomi commutavit. Patre cito caruit: inde vix quinquennis Bononiam a patruo accersitus, honeste ab eo liberaliterque est educatus. Aderat ei etiam Sebastianus Antonius frater natu major, qui tum præclare medicinam Bononiæ agebat; quique cum Academiam Scientiarum Instituti, cujus exstitit Socius, doctrina auxisset sua, non vulgari commendatione meruit a Franc. Zanottio celebrari, qui Academiæ ejusdem erat ab actis (a).

II. Excesserat ex ephebis, cum secum re-

(a) Vid. tom. Actor. II. par. I. pag. 187., ubi præmaturi ejusdem Sebastiani obitus mentio injicitur. Hujus casus acerbitatem Jo: Chrysostomus pro benevolentia, quæ summa ei cum suavissimo fratre intercedebat, vehementer doluit: putavitque doloris levamen aliquod in ejus vita conscribenda posse se repetire. Commentariolum apud me asservo.

reputare cœpit, sæculi via quam salebris aspera & ruinarum plena esset: perfugiumque opportunum sibi meditatus, inter Canonicos nostros Sanctissimi Salvatoris adscribi petiit, communique suffragio impetravit. Anno igitur MDCCXIII. IV. Id. Mart. inter Tirones Bononiæ receptus est; insequenti vero anno solemne votum suscepit, quod Servatori Deo ad exitum usque vitæ fidelissime persolveret. Jam in his ipsis initæ a se vitæ primordiis arduum non fuit judicare, quis veteranus esset futurus tum ob perspicua incitamenta quædam naturæ, quibus ad studia ferebatur, tum ob virtutum semina optimarum, quæ tantum in eo excreverunt, quantum vel ipsi libri in vulgus editi demonstrant ac propemodum clamant.

III. Politioribus literis addiscendis non mediocrem operam apud Jesuitas in sæculo cum dedisset, Bononiæ apud nos singulas Philosophiæ partes lustravit, ingressusque est Theologiam. Hanc avidissime arripuit, in primisque Romæ in Canonica nostra S. Petri ad Vincula, ubi Joannem Alber-

tum Grandium audivit, virum sanctitate doctrinaque clarum, qui post Ordinis præfecturas prudentissime gestas, a Benedicto XIV. Fossæ Clodiæ Episcopus anno MDCCLII. est renunciatus (a).

IV. Studiorum curriculo confecto, demandatum est illi docendi munus. Primum Philosophiam professus est in Candianæ Canonica, quæ millia passuum fere duodecim Patavio distans, & studiorum ratione & amplitudine inter ceteras clarebat: deinde Bononiam revocatus, Philosophicum ibi cursum complevit; tum Theologicas disciplinas, quarum amore incendebatur, duodecim annos sic auditoribus explicavit suis, ut concitatam de se expectationem mirifice confirmarit. Jam vero ad præstantiam in his, aliisque studiis comparandam plurima habuit adjumenta. Nam non solum *ingenii celeritate supra quam dici potest, valebat, nihil non memoria tenens, promptus ad omnia*, ut de eo in quarto Actorum volumine

(a) Hujus vitam & mores, signaque, quibus ejus sanctitas fulsit, sermone vetere etrusco (sic enim amabat scribere) Ernestus Cusianius Patavinus Canonicus noster persequutus est, ediditque Patavii, typis Piottianis, anno MDCCLXII.

ne cl. Zanottius testatum reliquit, sed impiger præterea atque industrius erat, & voluptatum, quæ mentem a studiis avocant, inimicus. Est Bononiæ apud nos bibliotheca varietate librorum, & exquisitorum codicum copia cujuscumque literaturæ insignis. In hac ille abditus evolvere Patres, expendere Criticos, in adversaria referre quidpiam notatu dignum, sudare, algere: interdum etiam ob vehementiorem animi contentionem, viribus deficere.

V. Interea studiorum severitatem ut condimento amœnitatis aliquo relaxaret, poëticen coluit. Neque tantum excellentiorum poëtarum lectione delectatus est, sed ad poëticas quoque scriptiones se contulit. Deduxit ad etruscos modos Phædri fabulas, quas pluries recusas, fere omnium manibus tractari video. Pari ratione Avieni, Gabriæque fabulas vertit: tum Gabrielis Faërni centum, & Baptistæ Mantuani singularem. Condidit etiam ipse fabularum librum, quarum versus, judicio doctorum, italicæ venustatis sunt plenissimi (a). Sed Phædri versio

(a) Vid. quart Actor. Bon. Inst. tom. cap. 1,

sio placuit præ ceteris; quamobrem Jesuitæ Mediolanenses quæ ab discipulis in suis scholis legerentur, dignas existimarunt. Hoc ego honoris loco ponendum esse judico; raro enim Societas illa, quæ auctoribus in omni fere eruditione claris abundabat suis, aliorum edita in scholis proponebat.

VI. Id erga poëticen studii paulatim desedit, maxime cum juvenilis illa, quæ musarum amica est, alacritas deferbuit. Accesserunt amicorum hortationes & consilia, qui cum tranquillo animo ferre non possent, Chrysostomum majoribus rebus natum, in mitioribus hisce studiis æquo plus inhærere, sæpe ad illum: laudabilem esse poësin: multa in ea concludi posse sapientiæ semina, magnamque ad informandos mores inesse vim; at rem ecclesiasticam & publicam literariam, utiliorem operam ab eo gravioremque expectare, non versiones tantum, non fabellas, non jocos etsi frugiferos. His itaque factum est, ut sepositis versuum amœnitatibus, animum acrius in Theologica studia intenderet, pararetque citius editionem operis, in quo universam de

cul-

cultu Sanctorum doctrinam plura in volumina distributam explanavit. Accommodatam sane hanc tractationem Trombellius duxit, nedum tempori (sic enim ætatis desiderium ferebat, erumpentibus contra eum cultum libris hominum impurissimorum), verum etiam pietati suæ erga superos singulari. Nimis longum esset, & abs re fortasse, omnia quæ in opere continentur, propius attingere. Itaque dixisse sufficiat: aperuisse in eo, quæ sint propositum circa cultum patria Ecclesiæ sensa, ab ejusdem incunabulis petita historia: vetera commenta labefactasse & nupera hæreticorum, quibus majores nostros in hæreseos invidiam perperam vocatos invicte eripit: Patrum præterea, atque antiquiorum Theologorum sententias ut in concordiam adduceret, plura e dumetis obscuritatum explicasse: quæstionesque ingressum ad critices exactas leges, maxime ubi Carolinos expendit libros, & celebrem Adriani I. epistolam, luce ea monumenta sparsisse, quæ non admodum ab elapsi sæculi scriptoribus fuerant illustrata. Hæc dum agit, non est præter-

tereundum, quanta modestia in hæreticis rejiciendis usus sit. Tridentinæ Synodi exemplum persequens, eorum nominat fere neminem: immo amice cum ipsis dolenterque agit, quem morem servari Augustinus cum Donatistis, Pelagianisque volebat (a). Namque erat hoc Trombellio persuasum: aculeis orationis atque conviciis confirmari in errore eos, quorum etsi non bona causa, bonum tamen & persæpe fervens ingenium est, & ad maledicta promptum. In rei summa hoc illud primum fuit opus, cujus cum anno MDCCXL. primum volumen vulgatum est, statim auctori suo aures hominum, ut ex Plinio loquar, januamque famæ patefecit. Mitto multa de laudibus, quas ab iis retulit, quorum acer erat in judicando sensus, atque omnium instar uno Benedicto XIV. contenti esse possumus. Is enim non modo sæpius in suis operibus Trombellii lucubrationes maxime commendavit, verum cum perhonorificum de eo sermonem Quirinius Cardin. doctissimus apud Pontificem instituisset,

(a) Serm. de verb. Ap. in nova serie CCXCIV.

set, illius de cultu SS. labores tantopere probari sibi Benedictus testatus est, ut ejus oraculi Quirinius in epistola latine conscripta, Trombellioque data, memoriam exstare voluerit præclarissimam (a). Quamquam neque Lipsiensium Actorum Scriptores prætereundi sunt, quorum gravis est hac in re certaque auctoritas. At illi „ celebramus, inquiunt, merito Auctoris diligentiam, ordinem, & moderationem, ingenue fatentes, haud facile deprehensum iri inter Pontificios quemquam, qui telam propositam tam plene, & tam temperanter detexuisse sit existimandus „ (b).

VII. Sic oculos hominum dum in se converteret Chrysostomus, honore a suis auctus est promerito. Anno enim MDCCXXXVII. IV. Id. Maj. Patrum suffragiis Præsul primum nuncupatur: biennio vero post, redeuntibus generalibus comitiis, Bononiensi S. Salvatoris Canonicæ præficitur; quod quidem munus non alia sibi ratione sustinendum tuendumque proposuit, quam ceteris

(a) Consule, si lubet, epistolam postremam alterius tomi inter editas Quirinianas.

(b) V. Acta Lips. ad ann. MDCCXLVI.

teris facem ad virtutem præferens. Non dubito, quin affirmari possit, Trombellii rectionem universo coetui nostro fuisse salutarem, sic ut gubernationis ejus memoria nunquam apud nos intermoritura sit. Sed hac de laude commodiore loco redibit sermo. Nunc quod instat.

VIII. Annus erat MDCCXLVI., quo tempore tradita Præsuli Azzoguidio Bononiensis Canonicæ cura (hanc enim secundum administrabat) Romam concessit Benedictum Decimumquartum venerandi causa. Nam cum Pontifex egregias ejus animi dotes bene perspectas haberet (a), ejusdemque opera studioque, dum Bononiæ Archiepiscopum ageret, usus esset familiarissime: iccirco pro benevolentia, qua eum complectebatur, per literas significavit, pergratum sibi futurum, si se Romam contulisset. Hujus igitur in conspectum ut venit, mirum est, quanto amore, quantaque liberalitate sit exceptus, ut omnes ei, quod in urbe usuvenit, amplissima quæ-

(a) Sic Em. Quirinius in laudata superius ep. memoriæ prodidit.

quæque ominarentur. Neque vero ullus dubito, quin si multi eumdem ventum nacti essent, occasionem navigandi arripuissent; videmus enim non paucos, cetera præstantissimos viros, honoribus inhiare, eorumque solicitudine propemodum desipere. Joannes Chrysostomus contra eo studio detrectare honores visus est, quo alii non raro assequuntur. Nam ob maximam, quam a Pontifice iniverat gratiam cum multa impetrare potuisset, non modo pro se quidquam non petiit, quamquam juvit bene multos; verum etiam Pontifici de eo amplificando cogitanti, non verbis ad simulatam humilitatem compositis, sed generosa oratione restitit.

IX. Non deerunt fortasse, qui de tanta hac Trombellii abstinentia magnificentius a me quam debuit, dictum putent. Quibus quidem hæc ego reputanda proponerem: vivere etiam eos, qui se Trombellium Pontifici repugnantem audisse testantur: deinde omnem illam operam propemodum incredibilem, qua nihil non movit noster, ut Ordinis sui literarumque incrementum procu-

raret,

raret, facile ad propria commoda, honoresque augendos convertere potuisse: id in eo perpetuo fuisse observatum, favores potentum amicitiasque, quibus floruit, numquam ad utilitatem suam pertraxisse: semel atque iterum ipsi Lambertinio sese objecisse, ne commendationem auctoritatemque suam apud nostram Congregationem interponeret, primum ut Præsul renuntiaretur, tum ut Procurator Generalis crearetur.

X. Nonnullos menses Romæ transegit Trombellius; quo tempore habuit sui studiosos complures primarios viros & literatos, quorum amicitias mutuis officiis enutritas constanter retinuit. Sed cum longius ibi considere, quod Pontifex proposuerat, renuisset, ab eodem multiplici benevolentiæ significatione, atque amicitiæ osculo per summam benevolentiam donatus, Bononiam ad sua studia revolavit. Redeo ad hæc.

XI. Ut in manus hominum venere libri de Sanctorum cultu, senserunt illico Religionis hostes, strenue a Trombellio contra ipsos Catholicorum partes esse actas.

Ergo

Ergo indignantes de rejiciendo opere cogitarunt. Illustre erat per ea tempora inter Germaniæ protestantes Kieslingii nomen hominis in nos acerrimi, ut editi ab eo libri patefaciunt. Merum os hæreticorum Kieslingium dixisses. Is itaque cum respondendi onus libenti animo suscepisset, suos exercitationum tomos contexuit, quas *antitrombellianas* inscripsit, ac Lipsiensibus typis commisit. Quirinius Cardin., cui Trombellius erat carissimus (a), ut primum rem cognovit, amicum de adversario monuit, & exercitationes communicavit. Scatebant ex acerbitate, odio, scurrilitatibus: neglecta critice, perversa fides, sophismata congesta, quod solent deterrimæ causæ patroni. Hæc tela ut vidit Io. Chrysostomus contra se conversa, principio responsione non esse opus sibi persuasit. Sed urgere Quirinius, jubere Benedictus XIV. Accessit Kieslingii immodestiâ, qui privatis literis Joanni Chrysostomo missis, optione data, destitu-

b rum

(a) Quanta in æstimatione atque amore apud Quirinium Trombellius esset, non modo e superius laudata epistola colligitur, sed ex aliis etiam ad eumdem datis evulgatisque, tum e scriptis laudati Cardinalis contra Kieslingium.

rum se inceptis promisit, si a defensione noster abstinuisset. Ille itaque, dubitatione sublata, vindicias operis lucubravit, ediditque Bononiæ, non suo tamen, sed adscititio *Philalethis Aphobi* nomine, indecorum, opinor, ducens tam dissolutum opus proprio nomine refutare.

XII. Quanta commendatione responsio digna sit, norunt docti, & amplissime ab literariæ historiæ Auctore est demonstratum (a). Sed operi non modica hæc laus accedit, ut arbitror; temperantia nempe, quam sectarii audaciæ opposuit Trombellius. Nam & conviciis abstinuit etsi lacessitus, & reprehensione absque asperitate usus est; cumque novisset Kieslingium de latinæ linguæ peritia palam plurimumque gloriantem, nihil hoc nomine dignum in exercitationibus præsetulisse, multa quidem paulo vehementius congesserat Jo. Chrysostomus, quibus Tulliastri hominis arrogantia frangeretur; sed pacatiore animo compressit inde censuram, maluitque hac in re liberalitate atque officio, quam scriptionis acu-

(a) Vid. hujus vol. III.

aculeis decertare. Hac mansuetudine factum est, ut ejus virtutem heterodoxus plurimum admiratus sit, primaque illa deposita persona, amicitiam ab eo expetiverit literis honestissimis; præterea nonnullos libros a se impressos dono eidem miserit, ipsamque Trombellii imaginem, quam ære, proprio sumptu curaverat incidi. Quamquam vero hanc de Trombellio laudem leviorem nonnullis visum iri putem, ideo tamen prætermittendam non duxi, quod tota non naturæ sed virtuti tribuenda sit. Natura namque erat in primis fervidus, & iracundiæ stimulos, quod ex ipso vultus colore dignoscebatur, facile persentiebat.

XIII. Interea dum unum vulgabat opus, alia quoque parabat deinceps proditura. Præcipue vero delicias suas in pervolvendis veteribus codicibus collocabat, quod studii genus ad persequendum non mediocre se Romæ incitamentum habuisse profitebatur. Cum enim ibi studiorum causa versaretur, & forte Vaticanam bibliothecam adiisset; accidit, ut in ea ab amicis inquireretur super ætate codicis nescio cu-

jus.

jus. E bibliotheca vir quidam certo antiquiore sæculo exaratum fidenter affirmavit. Restitit comiter Trombellius: & *vide*, inquit, *num decimum tertium verius redoleat: sic ejus sæculi orthographiam, sic contractiones tum usitatas monere*; quæ opinio cum omnibus, illique ipsi viro probaretur, incredibile est, quantopere juvenis voluntatem erga hæc studia confirmaverit. Ita sumus homines: levibus persæpe causis ad res magnas excitamur, & minimis igniculis ad non vulgarem gloriam assequendam exardescimus. Hoc factum est, ut ejus libri toti antiquitatis luminibus liti sint atque ditati, nec iis exceptis, qui *ascetici* nuncupantur. Hinc plures ipse codices in adspectum lucemque protulit, aliique ut proferrent, auctor fuit. Optime namque judicabat, utiliorem literis præstare operam qui eruendis e bibliothecarum situ veterum lucubrationibus, si sint luce dignæ, incumbunt, quam qui novos edunt libros; cum plerumque novi libri, si quid boni continent, antiquis acceptum referre debeant. Jam vero de his codicibus nonnulla dicamus.

XIV.

XIV. Latebant in bibliothecæ pluteis M. Marini Brixiani Canonici nostri *Adnotationes in psalmos* nova versione ab ipso illustratos: quod opus adversa valetudine correptus exædificare Marinus non potuerat. Eæ vero cum expeditissimæ essent, perspicuæ, et psalmorum sensum exhibentes, atque a viro profectæ de hebræis literis præclare merito (a); optavit vehementer Jo. Chrysostomus, ut in usum hominum utilitatemque prodirent. Oppido gestus est ei mos. Nam Jo: Aloysius Mingarellius tum Canonicus, nunc Abbas noster meritissimus rem strenue suscepit, & præstitit, ut spes erat, feliciter (b). Sed de Mingarellio nunc tacendum: quamquam libri de eo loquuntur, & pervulgata

(a) Marinus sæculo XVI. floruit, ea scilicet tempestate, qua nostra Congregatio complures habuit doctrina præstantes viros, in quibus Steuchus, & Marinus hic ipse eminuere, quorum primum J. Cæsar Scaliger ep. LV. *hominem divinum, & vera literatura sine dubitatione principem*; alterum *hebrææ linguæ Priscianum* Cottonus appellavit.

(b) Ejusdem Marini vitam, Scriptorumque de eo testimonia cl. Mingarellius editioni præfixit, hebræorumque Canticorum explanationem addidit, in qua postrema laus est excellens hebrææ linguæ peritia. Vid. hist. lit. tom. I.

jam fama persona, in qua Steuchum, & Marinum ipsum redivivos suspicimus. Trombellio vero suam laudem non denegamus, qui quod per se, occupata opera, hebrææque linguæ ignarus facere non potuit, ut alius efficeret, suasor adjutorque fuit; quique adeo totum æs, quod sibi e vendemiolis redibat suis, editioni optimæ procurandæ contulit. Prodiit opus Bononiæ in duas distributum partes anno MDCCXLVIII. Primam partem Benedicto XIV. Trombellius per suam epistolam inscriptam voluit (a). Nam cum Bononiensem Ecclesiam obtineret ille, quo tempore Archiepiscopales ædes reficiebantur, humanissime apud nos commorans, Canonicis nostris in primisque Trombellio ad proferendos codices nondum evul-

(a) In ea epistola nuncupatoria autographos esse commentarios Marini vere pronunciat Trombellius: sed Bononiensi exemplari emendatius aliud autographum jussu Innocen. x. Pont. M. in Vaticanam bibliothecam superiore sæculo importatum fuit. Libenter id moneo tum ut germanum autographum consuli possit, siquæ nova paranda sit operis editio (perrara enim & exquisita ejusdem exemplaria sunt), tum quia hoc ad cl. Editoris commendationem plurimum valet, qui ut parum scite descriptum exemplar nostrum in bonam frugem restitueret, ingentem laborem, molestiamque devoravit.

evulgatos adjecit animos. Altera pars Bremondio dicata est, qui supremam Dominicanæ familiæ præfecturam gerebat. Hoc primum Anecdotorum S. Salvatoris volumen.

XV. Triennio post alterius voluminis prima pars sequuta est Blasio du-Chesnio Sanctæ Genovefæ Præsuli nuncupata. Tredecim in ea Ecclesiasticorum Scriptorum opuscula continentur, conjecturis, illustrationibus, doctrinisque Editoris ornata. Sed Paulini Mediolanensis libellus (qui nonum tenet locum) *de benedictionibus Patriarcharum* tractans, a Mingarellio est explanatus. Hæc vero omnia etsi auctorum nominibus, & luce, quam eruditioni sacræ afferunt, non mediocriter commendentur; duo tamen præstantiora ceteris videntur esse: primum, quod inscribitur *Exhortatio S. Cypriani de pœnitentia*, quod fere totum Scripturæ divinæ verbis rite compactis continetur. In eo Novatiani coercentur, a quibus Ecclesiæ, graviora crimina remittendi facultas eripiebatur: emendanturque Catholici, quorum alii intoleranda asperitate usi, alii vero lenitati æquo plus indulgentes,

Ec-

Ecclesiæ jura in Sacramentalis Pœnitentiæ negotio pervertebant. Secundum illud sequitur libellus sub Hilarii nomine, sive epistola ex iis quæ ad Episcopos mittebantur, uberem Christianorum dogmatum morumque institutionem complectens, quæ cum gravissimis rebus abundans sit, & difficilioribus quandoque locutionibus sparsa explicatu dignis, propterea tribus a Trombellio dissertationibus aucta est, quibus omnia bono in lumine collocantur. Sed cum de illius auctore sententiam in præfatione suam interponens, Hilarii Pictavorum Episcopi fœtum esse statuisset, non stetit hæc sententia erudito Feltrio Scholarum piarum tum Theologo, qui Antenicæno potius Patri adjudicandum censuit: hunc vero non ut certum statuens, sed ut probabile sequens, S. Cyprianum conjecit esse. Nostra non interest neque Trombellii partes, neque Feltrii tueri; quamquam dici fortasse potest, subtiliter utrumque multa, quæ non ita dilucide, disputasse. Unum sciri volumus: Feltrii argumenta Trombellius per literas ab eo sibi datas cum cognovit,

vit, tantum abfuisse, ut moleste exciperet, quin ad ea typis proferenda, qua erat modestia candoreque animi, eruditum adversarium excitaverit (a).

XVI. Jam vero ex his, ceterisque opusculis, quorum titulos in syllabo subjiciemus, tam multa testimonia petuntur, quibus veritates Catholicæ elucidantur, rationesque, quibus nonnullæ ad sacram criticen pertinentes opiniones solidantur firmissime, ut eorum numerum complecti non hu-

(a) Præstitit id Feltrius dissertatione in hunc libellum Romæ edita typis Puccinellianis ann. MDCCLXVI. En quæ prope finem de Jo. Chrysostomo habet. „ Ceterum moderatione quam„ vis maxima causam dixisse videar adversus Virum cl. de li„ teraria rep. & de re Theologica optime meritum Jo. Chry„ sostomum Trombellium; nullo tamen modo, ut hæc in „ publicum prodirent passus fuissem, nisi doctissimus Vir ille, „ quem honoris causa semper nominavi, humanissime mecum „ agens, veniam mihi hac de re fecisset amplissimam, aper„ teque significasset per epistolam amoris ac benevolentiæ „ plenam, rem non injucundam, nec molestam me illi fa„ cturum, si quas privatim in epistolis ad eum datis pro„ posueram difficultates, publicam in lucem emitterem. Tan„ ti quippe facio ejus auctoritatem dignitatemque, ut eo vel „ inscio, vel non æquo animo ferente, ne minima quidem „ in re ausus fuissem, edito opusculo ab illo discedere. „ Imo neque facultate ab eo concessa usus fuissem, nisi stu„ diorum meorum ratio ut istud consilii caperem, effecisset. „

hujus loci sit. Ipsa opuscula perlegenda sunt; aut, si lubet, literariæ historiæ nonnulla capita, in quibus ex iis præcipua magno cum delectu judicioque video delibata (a). Neque minoris æstimanda sunt quæ in altero tomo quatuor post annos edito continentur. Potiorem inter hæc videntur tenere locum Claudii Taurinensis in libros Regum commentaria in duas partes divisa, de quibus hoc pridem judicium tulerat in *Bibliotheca Pistoriensi* cl. Zaccaria: ea tum ad historiam Ecclesiasticorum Scriptorum, tum ad rerum in causa Claudii Taurinensis Iconoclastæ gestarum seriem, originesque dignoscendas maxime conducere. Viderat igitur edendi codicis utilitatem Zaccaria, viderat & Mansius doctissimus Lucensium Archiepiscopus, Chrysostomique amicus; sed illi cum diutius Pistorii (ibi enim asservabatur codex) consistere non liceret: alter vero aliis operibus edendis interciperetur; Trombellius quam in sua bibliotheca habebat commentariorum partem, & aliam quam e Pistoriensi codice Mansius exscripserat, huma-

(a) In vol. III. lib. I.

maniterque eidem concesserat, evulgavit. Mitto cetera.

XVII. Huc revocari possunt veteres quædam Litaniæ precesque antiquitus in Sabbato Sancto recitari solitæ. Porro monumentum istud liturgicum satis dignum, cum in manus ejusdem forte incidit, nihil aliud erat (eheu quot antiquitatis divitiæ miserrime sic periere!) nisi ignobilis libri integumentum. E squalore igitur, imo ex ipso igne, cui jamjam consignandum erat, sagacitate diligentiaque ejus ereptum est, donatum literis, illustratum. Nam super illo cum nonnullæ quæstiones inter eruditos ortæ essent: de *septena* (sic enim Litaniæ inscribuntur) quid esset: de Trinitate in illis non invocata: de titulo Virginis: de quibusdam Sanctis, ac præterea ad quam Ecclesiam, quodve tempus pertinuerint; hæ, inquam, quæstiones occasionem editori dederunt dissertatiunculam lucubrandi, quæ Calogerano thesauro inserta est (a). Sequitur post illas sermo quidam brevis *de Abrahæ filio* vetusto Patri tribuendus. Hanc o-

(a) Consulito hujus collectionis vol, xxxii.

opellulam e prænobili bibliothecæ nostræ volumine, quo *Lactantius* continetur, primum Trombellius excitavit; neque excitavit solum, sed cum amanuensis imperitia erroribus scateret, ex ingenio ille perpolivit (a).

XVIII. Est etiam cognitione dignus S. Antipatri Episcopi sermo de B. Virgine. Hujus exemplar viderat Trombellius, cum Romæ esset, in Vaticanæ bibliothecæ codice inter latinos 3835. Illico nata est vulgandi cupiditas. Petiit: impetravit. Cl. Cacciarii diligentia usus, sermonem in manibus habuit fidelissime exscriptum, at non qualem ratus erat. Namque perlegenti accidit ut pessime corruptus inveniretur, non modo amanuensis vitio, (quod genus hominum plerumque ineruditum esse vulgatum est) verum etiam interpretis; e Græco nempe fuit latine redditus, sed ea, ut Trombellius ipse suspicatur, tempestate, qua per sum-

(a) Lactantius noster sexto, vel septimo Ecclesiæ sæculo exaratus est, ut norunt eruditi: non eodem tamen charactere est præfatus sermo, quamquam antiquissimo sit. Utriusque specimen Jo. Chrysostomus dedit in libro, cui titulum fecit: *Arte di conoscere l' età de' Codici &c.*

summam calamitatem cum pauci græcam latinamque linguam callerent, non pauci tamen erant, qui ex græcis libris latinos facere pertentarent. Is itaque cum omnia in eo incompta perturbataque vidisset, horrere primo ac propemodum animo despondere; sed cum inde statuisset, commode sermonem seniori Antipatro Bostrorum in Arabia Episcopo tribui posse: cumque in eo Deipara laudibus ornetur, quas dare illi Ecclesia consuevit, & insuper catholica adversus Novatorum intemperantiam confirmentur dogmata; vicit erga Deiparam amor: vicit veritatis solicitudo: sicque ingenii lacertos in laborem improbum ille contulit intenditque, ut de carbonibus, quod ajunt, thesaurum habeamus; opusculum scilicet, emendationemque maxime doctis comprobatam (a).

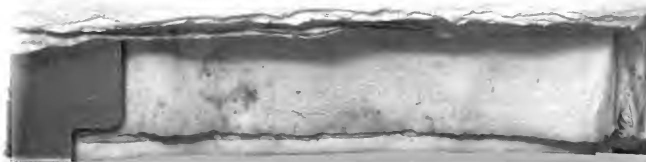
XIX. Interea dum sacra antiquitas intra doctas Trombellii manus juvenesceret, Canonicam quoque suam quibuscumque rebus poterat, ornare non prætermittebat. Præ-

ce-

(a) Tota res epistolari dissertatione contenta in Calogerano vol. XLIII. edita est.

ceteris in id incubuit, ut historiam plenam perdoctamque haberemus tum ejus, quæ a templo Divi Servatoris nomen habet, tum Rhenanæ Canonicæ, unde illa derivata est, antiquissimæ. Plura igitur hanc in rem monumenta collegit, italoque sermone Bononiensibus commisit typis anno MDCCLVI. De Rhenana, quæ tertio fere milliario Bononia aberat, sic statuit: eam multo ante MCXXXVI. annum erectam, contra quam Pennottus sentit, cujus argumenta non vagis conjecturis, sed historica luce dissipantur. Illius vero institutionem Canonicis primariæ Bononiensis Ecclesiæ acceptam refert, qui regularis antiquioris disciplinæ servandæ causa cum inter sese dissiderent, sic lis finita est, ut qui erant veteris propositi tenaciores in quemdam locum prope Rheni ripas quasi in pacatum tutumque portum secesserint, ubi peramplam Canonicam templumque Sanctæ Mariæ sacrum ære proprio constituerunt. Discrimina deinde subnectit sequiorum temporum. Ut Monasterium dilapsum bellorum impetu, ut inde refectum, ut postremo in S. Sal-

va-

vatoris ædes Bononiam a Canonicis demigratum. Tum facta persequitur, quibus regularis hæc societas penitus occidisset, nisi accersitis a Francisco Ghisilerio nostro Ambrosianis Eugubii, nova hac optimaque consitione, & numerus & prisca nostrorum disciplina reviguisset (a). Inter hæc adversarios (habet enim in primis Pennottum & Maurolicum impotentis ingenii homines alia sentientes) sic premit, tantaque præterea copia ac varietate quidquid dicit, illustrat, ut discussam dicas omnem omnium temporum, per quæ divagatur, eruditionem. Multa post hæc retulit de Bononiensi Canonica, de viris illustribus, quos Congregatio nullo non tempore dedisse videtur literis Ecclesiæque. Tandem plura edisserit de Rhenano necrologio perantiquo, ex quo magnam partem hæc historia diducta est. De qua quidem illud sine errore affirmari potest:

(a) Canonici Regulares S. Augustini Monasterium S. Ambrosii prope Eugubium tum temporis incolentes paucis ante annis quam Rhenani fierent, a Greg. XII. Lucæ primum approbati, deinde Martini V. decreto veri ac germani Canonici declarati sunt; cujus Pontificis Maximi indulgentia, concessuque Ghisilerio nostro accesserunt. Vid. Tromb.

test: eam non modo res nostras propius attingere, sed Bononiensium quoque res, & magnam literaturæ partem illuminare. Itaque nonnullos video, qui de rebus ad Bononiensem historiam pertinentibus post Trombellium scripsere, non parum eo opere usos esse; laudatores vero permultos reperi viros laudatissimos.

XX. Hæc ille monumenta etsi uberrime persecutus est; reliquit tamen nobis, quod iis non sine grati animi jucunditate adjiceremus: cetera illa ornamenta, quibus per hæc & sequiora tempora Canonicam ipse suam insignivit. Complecti minora nolo, quæ communia cum aliis esse solent, & Bibliothecam auctam, Museumque conditum solummodo nominabo. Illa namque jam antea illustris, ut superius attigimus, estque pridem a Mabillonio, Montfauconio, aliisque in suis itineribus memoriæ proditum, tantis paulatim accessionibus a Trombellio locupletata est, ut inter nobiles Italiæ bibliothecas numeretur: ceteris vero, quibus florentissima Bononia instruitur, manu conscriptorum

co-

codicum copia, præstantiaque antecellat. Quare Trombellii rogatu Carolus III. tum Neapolis, nunc Hispaniarum Rex munificentissimus bibliothecæ S. Salvatoris Herculanensium monumentorum libros dono concessit: quod quidem munus nonnisi ab insignioribus bibliothecis impetrabatur. Eminet in ea Jo. Chrysostomi curis collectio liturgica, de qua Montefanius & Maniágus duo viri docti, qui Bononiæ erant a bibliothecis, sic statuerunt: isthac exquisitiorem vix a magno viro principe comparari potuisse; sed homo diligens & perspicax tanta sagacitate odorabatur bonos libros & pervestigabat, ut venaticum illorum canem dixisses. Huic vero supellectili augendæ, quidquid sibi pecuniarum erat, plena manu conferebat, excitabatque amicorum sedulitatem, quos habebat studiorum fautores, in quibus honoris gratia numerandi præ ceteris sunt Franc. Zanottius, Muratorius, Monsacratius noster, Topslius Abbas Pollinganus, Tiraboschius, Borgia & Galletius cl. Romani Præsules: in primis vero Eminentissimus Garampius semper cum lau-

de nominandus: qui doctissimus cum sit ipse, doctrinæ & doctorum hominum patronus numquam non exstitit, etsi gravissimis pro Christiana republica curis occupatus.

XXI. Jam vero præter codices, antiquitatis etiam cujuscumque generis monumenta undequaque collegit; quod eo fecit, innato cuidam amori ut satisfaceret, quo in omnem antiquitatem ferebatur, utque Canonicæ ornamento consuleret æque atque optimorum studiorum utilitati. Etenim non ignorabat vir doctus, omnem iis monumentis illustrari historiam, priscique ævi cognitionem studiosorum oculis propemodum subjici. Sed cum hanc utilitatis partem mirifice a numismatum studio proficisci intelligeret; in illis propterea conquirendis omni nisu incubuit, in quîs virorum illustrium series est præ ceteris absolutior. Ea vero græca sunt, romana cum consularia, tum imperialia, alexandrina, ad urbesque autonomas pertinentia; neque tantum numero, sed varietate etiam, pulchraque integritate spectanda. Excrevit horum nume-

rus

rus ex Apostoli Zeni Museo distracto, cujus non exigua pars post obitum viri cl., qui Trombellii, quamdiu vixit, amicus atque admirator exstitit (a), in nostrum diducta est ejusdem Trombellii cura. Id non inutile erit iis scire, quos Zeni industria in eo constituendo, delectusque non latet. Ceterum inedita in Museo nostro non pauca. Erant & alia nonnulla, quæ clarissimis viris Odoardo Corsinio e Scholis piis (b), Eckellio & Zucconio e S. J., Zanettio, atque adeo Chrysostomo nostro dedere copiam dissertationes omni eruditionis fruge ornatas elucubrandi.

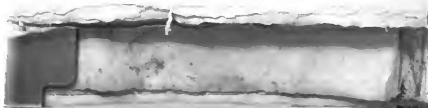
XXII. Accedunt antiqua aposphragismata

(a) Vid. vol. VI. epistolar. Zeni ed. Venet. an. MDCCLXXXV. typis Sansonianis.

(b) Incomparabilis hic Trombellii amicus epistolam latinam super numismate in honorem Liviæ augustæ ab Atheniensibus, ut putatum est, percusso satis longam conscripsit. Hæc ad Trombellium data (quod ejus erat numisma) anno MDCCLXVI. Bononiæ prodiit, magnoque ab eruditis plausu excepta est, ut cl. Fabronius in ejus vita scripsit. Ego vero a doctissimo Blancanio, cujus auctoritatem magni facio (is est, qui apud Bononienses antiquitatis studia senescere non patitur) ab eo, inquam, audivi de numismatis sinceritate prudenter esse addubitandum. Aliorum hac de re judicium esto.

mata seu sigilla ex ære ut plurimum literis insculpta, quæ ad Ecclesias vel Ecclesiasticas personas, vel ad Venetiarum Duces, aliosque pertinuere. Inter hæc lectissimum unum in forulis servabatur ad Carferonianam spectans, vulgo *Garfagnana*, ut ipsa præferebat inscriptio: CARFAGNANA BONUM TIBI PAPAM SCITO PATRONUM. Monumentum conspicuum ipsum per se, quodque pontificia jura insigniter commendabat, Pontifice M. munus plane dignum est judicatum. Doctissimus Præsul Garampius cum de eo illustrando humaniter per epistolam a Trombellio fuisset adductus, librum multo elegantissimum suaque eruditione dignum conscripsit, & Clementi XIII. sacravit (a); tum cl. Borgia cum id monumenti, cimeliis commutatis, obtinuisset, Clementi XIV. obtulit, restituitque. Possem hic articulatim re-

(a) Huic titulum fecit: *Illustrazione di un antico Sigillo della Garfagnana. Roma MDCCLIX. presso Pagliarini*. Reddam nonnulla verba cl. Auctoris, quæ huc pertinere videntur. „ E' „ questi un Sigillo (sic pag. 3.) di bronzo della grandezza „ e forma, che rappresenta il disegno prefisso in fronte a „ questa nostra operetta, posseduto dal Rmo P. D. Gio. Gri- „ sostomo Trombelli Procurator Generale della Congregazione „ de'

recensere statuas, annulos, asses, vitrea, cimelia cetera; verum hæc, quæ existimari per se volunt, communia tamen aliis hujus generis collectionibus ut fere sunt, expeditius erit prætcrire.

XXIII. Neque ille cum summam ageret senectutem huic se studio addixit, ut ex errore in ephemeride literaria florentina (a) notatum vidi, sed post exactam juventutem: quamquam a primis annis adolescentiæ erga eadem animatus videbatur. Ut vero securius hanc spartam feliciusque excoleret, cum viris, quos sæculum in hoc genere præstantes habuit, frequenter per literas communicabat (b); quod enim ad ce-

„ de' Canonici Regolari di S. Salvatore, uomo tanto benemerito della sua Congregazione, e della repubblica letteraria, „ e diligentissimo raccoglitore d' ogni genere di antichità, delle quali ha arricchito il Museo del celebre Monastero di „ S. Salvatore di Bologna, dove nello scorso Ottobre visitai „ con mio sommo contento non solo il Museo, ma anche la „ Biblioteca ripiena di preziosissimi codici manoscritti. E siccome il suddetto P. Abate abbonda non meno di dottrina, „ che di gentilezza, perciò mi ha egli il primo dato notizia „ di questo Sigillo: me lo ha fatto considerare sotto gli occhj, ed eccitato a pubblicarlo.

(a) Num. 22. an. 1784.

(b) Horum doctæ epistolæ, Principum præterea, ac viro-

cæteras artes disciplinasque pertinet, ut mutuis doctorum hominum officiis mirifice enutriantur, id nummariæ studium peculiari quodam jure sibi vindicat. Quod si id studii tantum Trombellio nominis non peperit, quantum, opinor, pro ejus ingenio parere potuisset, cogitandum est: ad quem finem ab illo excultum sit: tum etiam graviora opera consideranda, quibus Religionem literasque insigniter sibi ipse demeruit. Interea multis ad proferendas antiquitatis divitias auctor fuit (a), nonnullosque etiam suis ad hæc studia præceptionibus informavit. Itaque duo eruditi viri, Reposatius

rum illustrium ad Trombellium datæ partim in Bonon. bibliotheca nostra servantur, voluminibus his numeris consignatis 847. 848. 849. 850. 897., partim apud me sunt, quæ in volumina redigentur, partim in manus viri doctissimi Jacobi Blancanii, Trombellii amicitia benevolentiâque iverunt. Utinam ab harum plurimis proferendis in lucem & prudentia temporis, & modestia virorum, qui scripsere, non impediremur! quam pulchra eruditionis argumenta haberemus! quantam Jo. Chrysostomo gloriam adderet consentiens illa laus doctorum hominum atque bonorum, incorrupta vox, ut ait Tullius, bene judicantium de excellente virtute!

(a) Laudatur hoc nomine a cl. Eckellio in suis *Num. vet. anecd.* edit. Viennæ Austriæ ap. Kurzbeck 1775. pag. 250., ubi Laodicenum Trombellii nummum spectandæ notæ illustratum reperies.

tius præpositus Iguvinus, & Zanettius Guido Bononiensis, quidquid in re nummaria profecerunt, id fere totum Trombellio acceptum referunt non sine testimonio grati animi luculento (a).

XXIV. His rebus factum est, ut quotidie magis nitesceret Trombellii nomen, in æstimationemque veniret virorum etiam Principum, quibus placere non ultimam esse laudem, scite poeta lyricus pronuntiavit. Pontificibus summis carissimus fuit; maxime Benedicto xiv., quod alibi dictum est. Eorum plures exstant literæ honorificentissimæ amorisque plenæ ad ipsum missæ. Æstimavit eumdem Maria Teresia Imperatrix et Hungariæ Regina Apostolica, quæ splendidos illos libros, quibus Vindobonensis Musei numismata, & nummi describuntur, liberaliter donavit. Quanti eum fecerit Victorius Amedeus Sardiniæ Rex, illud ostendit, quod ad Theologicam facultatem in Taurinensi Licæo pertractandam, honestissimis propositis præmiis, ab eo invi-

(a) Vid. Zanettii *Nuova Raccolta delle Monete, e Zecche d'Italia. Bologna*, tom. I. pag. 9., & tom. IV. pag. 4.

vitatus est: quam ille conditionem si non accepit, congregationis, patriæque amor effecit, quo Bononiæ inter suos considere maluit, quam Augustæ Taurinorum. Sed generosi in patriam studii non infrequentia hujusmodi sunt apud illustres Bononienses exempla, quæ aut literis jam commendata habemus, aut a posteris, credo, commendabuntur. De Josepho Hassiæ Darmstadiæ Lantgravio atque Augustano Episcopo quid dicam? cujus erga Trombellium amorem plures epistolæ declarant, ab eoque calix dono missus una cum patena magni ponderis ex argento inaurato confectus, eximioque opere cælatus. Quamquam dicendum est: ad Augustani Principis benevolentiam comparandam Trombellii amicos multum contulisse, librosque a se ejus nomini consecratos; Sabaudiæ vero Ducem eo sibi opere devinxisse, in quo præcepta tradidit ad veterum tum latinorum, tum italorum codices distinguendos accommodata. Est namque id operis majestati ejus Principis inscriptum, lucemque aspexit Bononiæ anno MDCCLVI. Quod pluries typis recusum sit,

satis

satis ostendit operis præstantiam (a). Itaque stupendum non est, si plurimum pro eo gratiæ harum rerum amatores Trombellio habuerint etiam post egregia Mabillonii & Montfauconii merita in diplomaticam eruditionem. Nam nec idem est institutum, quod docti Maurini sibi proposuerunt, & diversa nostratium orthographia, literarum mutationes, contractionesque syllabarum, & nexus; quæ illi de transalpinis soliciti, fere illibata reliquerunt. Altera Bononiensis editio duabus epistolis locupletata est, Tartarottii una, Trombellii altera. Nempe judicium de hoc libro tulerat celebris ille vir in epistola ad amicum data, sic ut librum impense laudaret, quasdam tamen opiniones extenuaret, quasdam paulo plus a Jo. Chrysostomo

(a) Cum, Trombellio insciente, an. MDCCLXXX. recusus fuisset hic liber typis Neapolitanis, eique *Diplomatica* titulum arbitratu suo Editor præfixisset, moleste id tulit noster auctor æque atque menda, quibus conspersa & commaculata est editio. Eapropter hanc notam marginalem cuidam exemplari apposuit: „ Questa edizione è assai scorretta. Inoltre il „ titolo è posto a capriccio. L'arte di conoscere l' età de' „ Codici è una piccola porzione, o anche il frutto della di„ plomatica, non la diplomatica stessa, che abbraccia assai „ più. Vi manca pure la piccola, ma opportunissima giunta „ posta nella seconda edizione Bolognese „.

mo amplificari potuisse contenderet. Hic de re tota ab amico certior factus, ejus epistolæ ut sibi copia indulgeretur & petiit, & assequutus est: quo facto, perbrevem responsionem concinnavit, quæ quidem, arbitror, Tartarottio ipsi, si viveret, non displiceret. In ea namque temperanter, quidquid in libro ediderat, opinionum confirmat: negatque ob propositam sibi ipsi in scribendo brevitatem, explicatiora, quæ scripserat, esse debuisse: Tartarottii autographum in bibliotheca Roboreti publica servatur.

XXV. Sub idem tempus illustrando veteri puteo dedit operam. Res sic se habuit. Cum villici in quodam Dominicanorum prædio non procul a Bononia dissito terram altius foderent, puteum præter expectationem nacti sunt antiquissimum. In eo literarum notæ pulcherrime insculptæ significabant: Lucium Apusulenum quemdam Apollini puteum illum, Genioque Cæsaris dedicasse, puteoque puteal adjunctum, laurosque (a).

Mo-

(a) Inscriptio putei περιστομιῳ insculpta sic habet:
APOLLINI . GENIOQVE . AVGVSTI . CÆSARIS . SACRVM . D. S. P.
L . APVSVLENVS . L. L. EROS . MAGISTER . PVTEVM . PVTEAL. LAVRVS.

Monumentum, quo nescio, an post *marmora Felsinea* illustrius sit ullum, Bononiensi Scientiarum Instituto donatum est. Trombellius vero, ut erat in omni antiquitate versatus, argumenti nobilitate captus tenere se non potuit, quin de veteribus puteis quærere, eorum dedicationes persequi, de Genio Cæsaris, de L. Apusuleno scire vellet. Itaque dissertationem adornavit, quam laudatissimi viri Franc. Zanottius, & Cajetanus Montius cum perlegissent, magnopere collaudarunt, typisque committendam duxerunt (a). Non id tamen Trombellius præstitit, sed manuscriptam dissertationem in manus amicorum transtulit. Quamobrem non ediderit, satis mihi notum non est. Sed cum Paciaudus, Pontificis jussu, Romæ sententiam suam de puteo aperuisset, iniissetque aliam in explicando viam (b); suspicor, amicitia,

qua

(a) Vide quartum Bon. Inst. Comment. tom., & Pauli M. Paciaudi commentariolum, cui titulus est: *Puteus sacer &c.* Romæ a Palearinis excusum anno MDCCLVI.

(b) Trombellius puteum haud fuisse sacrum contendebat, sed in gratiam usumque peregrinorum factum: etenim pluvialis aqua sacris faciundis minime idonea exstitisse illi videbatur: Cæsarem, cujus Genio puteal dicatum, non sacratum esse conten-

qua cum Paciaudo Trombellius jungebatur, & æstimatione erga illum factum esse, ut liberali huic humanoque officio locus extiterit.

XXVI. Anno MDCCXLVI. inclita Bononiensis Instituti Academia, inprimisque Franc. Zannottius (qui, quantusque vir!) ejusdem a Secretis, cum non mediocre Trombellio indicium voluntatis atque existimationis dare vellent, eum plane nihil hac de re cogitantem inter Academicos Socios retulerunt. Sic & illum Academia illustravit, & ab eo vicissim illustrata est. Nam præter nominis commendationem, qua plurimum valebat, non unam eidem operam Trombellius

tendebat, Neronem probabilius esse statuit: Lucium Apusulenum non sacris, sed gregi potius præfuisse: itaque *magistrum pecoris* eumdem appellavit. Dissidet in his opinionibus a Trombellio Paciaudus; fatetur nihilominus, omnem illam laudem quam ei a multis annis in omni literaturæ genere tribuebat, merito deberi, vel ex una illa scripta dissertatione sese intelligere: eapropter permittere, opellulam suam in hominum lucem manare, ut Trombellius de sua etiam evulganda cogitaret. „Licet enim (inquit prope finem commentarioli) nostra nobis „verosimilia videantur; non dubito, quin *pro studiis hominum semper diversa probantum*, Trombelliana interpretatio „& plurima affluens doctrina, & a magno viro, in primisque claro conscripta multis perplaceat„.

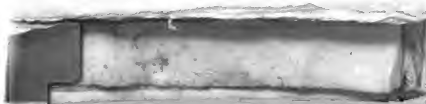
lius contulit, ut Instituti Acta patefaciunt. Itaque disseruit in Academia de tela ex genistarum corticibus confecta, de ratione opificii, deque emolumentis, quæ ex iis fruticibus, si conveniens labor atque ars accesserit, capi possunt: tum de numismatis quibusdam gallicis dono ad Institutum a cl. Tithono Tilleto missis. Trombellio namque Academia, quem magni in re antiquaria faciebat, cum recognoscenda tradidisset, ab eoque optasset, quid essent scire, quidque de illis ipse sentiret; expectationi Sociorum satisfecit, epistola ad Zanottium scripta: in qua cum de iis rebus diceret, condendorum numismatum artem ex occasione Italis attribuit; quod illam scilicet multis jam sæculis intermissam Veronensis quidam pictor revocaverit.

XXVII. In quo tamen plus curæ adhibuisse visus est, opusculum illud fuit, in quo, incitamentis Zanottii morem gerens, de nauticæ pyxidis inventione disseruit. Videbat Jo. Chrysostomus, id argumenti densa caligine septum esse, perpetuisque Scriptorum litibus disseminatum. Quamobrem ut aliqua

sta-

statueret, ut multa rejiceret, omnem fere eruditionem pertentavit. Acum nauticam apud Sinenses jamdudum ante Europeos in usu fuisse autumat: illam ex Asia in Europam a Veneto quodam Mercatore devectam, deinde ab amalphitano cive, tum ab Anglis commodiorem in usum elaboratam perfectamque. Huetii interea argumenta infirmat, volentis ab Ægyptiis Sinenses profectos esse: librum, qui *de lapidibus* inscribitur, ab Aristotele abjudicat, aliasque dejicit opiniones, quas omnes recitare, alieni instituti esse putaretur. Hoc intelligi volumus, quod ad ejus laudem pertinet: opusculum *multiplici, justoque omnium plausu in Academia fuisse perlectum*, quod Abundius Collina Camaldulensis, isque Academicus declaravit (a). Et vero tanta cognitio rerum, quantam in ea dissertatione spargit Trombellius, quæque physices historiam attingit, non admodum ab eo expectabatur, qui & anteactæ vitæ tempus in alia longe studia fere totum contulerat, & cum hæc scriberet, regiminis curis, quæ animum a studiis avocant, inser-

(a) Vid. tom. II. part. II. Actor. Inst. pag. 372.

serviebat. Sed singularis ingenii vis, qua ad omnia promptus inveniebatur, quod alibi animadversum est, fecit, ut hoc etiam nomine non modicam ille laudem reportaret. Interea Collinæ illi ipsi; quoniam quæcumque hac de re dici possunt, in opinione sunt posita; tum de inventionis tempore, tum de ratione, qua ejus pyxidis usus in Europam invectus est, aliter quam Trombellio erat persuasum. Constitit huic res, statimque Collinam adiit, quocum amicissime de opinionum utriusque discordia collocutus, pergratum sibi futurum professus est, si quid ille sentiret, scripto committeret. Novum, sed non unicum in Jo. Chrysostomo modestiæ exemplum, dici ut possit, nihil ipsi aut humanitate prius, aut veritate carius exstitisse. Ad humanitatem peræque ac eruditionem pertinet, quod cum collati sibi beneficii gratias ageret Academiæ, has ut aliqua ratione rependeret, antiquum inventum, quo vividioris auri lamellis, pulchrisque coloribus ab antiquis ornabantur codices, eidem communicavit. Etenim inter artes, quæ postremis temporibus periisse, aut

la-

labefactatæ esse videntur, etiam isthæc numerabatur. Hanc itaque cum e vetusto bibliothecæ codice extrusisset, primo experimentum de ea capere voluit, deinde rem Academiæ exponere, atque adeo codicem ipsum communicare, inventa plura venustatis commodique plena continentem; quod Sociis accidit jucundissimum (a).

XXVIII. Venio nunc ad libros, qui non minus doctrinam auctoris produnt, quam pietatem erga superos singularem; ac statim nominandum est opus illud in sex tomos divisum, quod B. Deiparæ vitam, cultumque complectitur. Nihil de ejus amore dicam erga dominam hanc potentissimam, quam a puero studiosissime semper coluit. Supra quam dici potest, loquitur opus ipsum per se: quod quidem jam a multis annis meditatum, tum serio, ceteris posthabitis, edere decrevit, cum animadvertit in Kieslingii exercitationibus de dignitate atque honore Virginis vehementer detrahi. Anno igitur MDCCLXI., (erat tum Trombellius Præsul

(a) Reperitur laudatus Codex sub num. 165. inter mss. bibl. S. Salvatoris, estque XV. sæc. exaratus.

sul Generalis Congregationis nostræ, cui superiore anno fuerat præfectus) primus liber Bononiæ prodiit latine conscriptus: deinde reliqui. In his, ut propositum postulabat, historici primum partes agit, & Mariæ gesta describit. Sequitur de nomine & virtutibus: de interventu ac favore, quo nobis opitulatur. Tum egregii tituli accedunt, a Patribus eidem impertiti. Tandem quo in honore semper ab Ecclesia quantoque habita sit: qualis esse debeat erga ipsam cultus, quæque ex eo emolumenta capi possint, explicat, illustratque. Magno labore hoc opus Trombellio stetisse, multa declarant: amplitudo operis, ordo, Theologicæ divitiæ in eo sparsæ, criticæque lumina. Quæ *multa prudentiæ ac consilii* argumenta cum Tullio diceres, tanta diligentia judicioque versat, ut veritatis ac partium offensionem feliciter declinet. De *Lauretana æde* tractatio salebrosa in primis existimatur esse. Ad hanc ut ille manus admovit, sic rem in suo lumine collocavit, sic se ab adversariis expedivit, ut epistolaria nostra manuscripta relegens, cum

in frequentes doctorum hominum commendationes incidissem de Trombelliano opere gratulantium, in ea tractatione collaudanda fere omnes viderim conspirasse (a). Maxime vero in argumentis, de quibus vel omnis propemodum antiquitas tacet, vel apocryphis narrationibus aut errorum impuritate fœdata sunt, quantum elucidavit! a fabulis vindicavit! purgavit! ad æquum restituit! Interea dum bonus criticus esse vult, intemperantioris illius criticæ scopulos devitat, cui indulgentes moderni quidam homines, qui præjudiciis vacui haberi volunt, atque *illuminati* dici, suam ipsi sibi perniciem fabricantes, in pietatem omnem ac religionem miserrime armantur.

XXIX. Ut imperitorum latinitatis intellectui pietatique consuleretur, italicæ linguæ maximam partem operis donaverant duo præstantes Jesuitæ, ut ex Trombellio audivi, & nonnullæ literæ testantur ad eumdem ab amico datæ, sed cum forte scripta in manus hominis œconomica potestate abutentis cecidissent, factum est, ut res æque

ac

(a) Appello codices pag. XXXVIII. numeratos.

ac spes frugiferi laboris evanuerit. Ceterum si cui umquam vel versionem instituere in mentem veniat, vel alteram operis editionem adornare, ei auctor sum, ut exemplar consulat bibliothecæ nostræ Bononiensi immissum, in quo plures marginales notæ Trombellii autographæ occurrunt; ego vero fasciculum additamentorum apud me servo, non pauca continentem e Deiparæ vita mutuata, quam Epiphanius monachus isque presbyter græce conscripsit (a).

XXX. Nec vulgaris laus tribuenda est libris, quos paulo post italo sermone condidit, de vita & cultu S. Joseph, tum etiam SS. Joachim & Annæ: quibus addendus est singularis de Angelis liber, qui Bononiensibus typis anno, quo Trombellius ex hac vita migravit, iterum cusus est. Habuit in his unde pietatem non minus ac ingenium exerceret. Nam qui harum tractationum, quæ ex historia vetere maxime ducuntur, indolem ac naturam cognitam habent, sciunt, quam

(a) Hunc libellum e ms. codice Naniano cl. Mingarellius noster exscripsit, e græco latine reddidit, & brevibus scholiis illustravit. Romæ, apud Francesium an. MDCCLXXIV.

quam operosum sit propter difficiles, & caliginosos antiquitatis calles, narrationum veritatem acu, ut ajunt, tangere, & quam sæpe contingat, ut historia fabulis finitima adinveniatur. Hinc non video, quî nonnullis humiliora hæc studia visa sint, quam quæ ab Jo. Chrysostomo expectari potuerint, ut leniter a nonnemine eapropter reprehensus sit. Ea namque studia religioso, imo catholico quovis viro docto plane sunt dignissima, maxime Trombellii more tractata. Præterea non modo ornare rem literariam publicam sibi Chrysostomus proposuerat, sed etiam pietatem erga superos fovere suam, atque excitare ceterorum. Itaque in his operibus expressam veluti perfecti & revera orthodoxi literati imaginem nobis reliquit, cujus exemplum (audeo dicere) utinam multi viri docti imitarentur!

XXXI. Libros postremo recensitos, cum Deiparæ vitam persequeretur, præparaverat: eos tamen antequam perficeret, Ordinem edidit officiorum Ecclesiæ Senensis ab Oderico ejusdem Ecclesiæ Canonico scriptum an. MCCXIII. In scriniis bibliothecæ Se-

nen-

nensis condebatur codex, quem plures summopere laudaverant: nemo ediderat. Cum Senas ille se contulisset, quoniam in itineribus dum versaretur, antiquitatis delicias, quascumque poterat, prælibabat; habuit in manibus codicem, & luce multo dignissimum esse assequutus est: apparere ex eo, vetus institutio quænam esset apud Canonicos, quos modo regulares appellant, in sacris officiis obeundis: quæ disciplina, vivendique ratio iis esset proposita: quantaque esset apud majores veterum canonum rituumque observandorum sedulitas. Codici hæc quoque laus accedebat: quod paucissimos illi pares habeat Italia nostra. Scilicet nemo nescit, quot superioribus sæculis insidiæ bibliothecis nostris structæ sint: quot codices præsertim sacri deperditi, dilacerati, in Gallias, Germaniam, Angliam distracti (a). Edidit igitur librum, melioremque fecit. Nam quidquid ad explicandos ritus

 con-

(a) Quid elapsis sæculis bibliothecæ S. Salvatoris acciderit, non injucundum erit ex Tromb. resciscere in libro, cui tit. *Memor. Ist. di S. Maria di Reno &c*, ubi de nostra bibliotheca sermo tes.

conduceret, vel ad communiendos, cum aliisque comparandos, ex ea cognitione rerum quam tenebat, & ex codicibus illis suis perantiquis, tamquam ex opimo fundo ac feracissimo protulit, Ordinique subjecit. Eo factum est, ut librum habeamus, ex quo Ecclesiasticas consuetudines per Italiam observatas, non unice Senenses, liceat haurire.

XXXII. Annum agebat alterum ac septuagesimum, quo tempore otiosam & quietam ætatem transigere debuisset. Valetudine utebatur afflicta & periculosa, quippe qui enterocele laborabat, tenaciore in studiis assiduitate contracta, aucta vero negligentia: herpes etiam acrior urgebat, sed antiquus. In tam incommoda senectute constitutus, quam ingens curarum onus asperitasque premebant (quintum enim Canonicæ Bononiensis gubernationi præerat), non consenuit in sene optimo scribendi laus; nam grande opus & laboriosum aggressus est, quo universam Sacramentorum doctrinam liturgicis, ac polemicis dissertationibus illustraret.

XXXIII.

XXXIII. Magna erat in eo liturgicarum rerum peritia: magna librorum id genus supellex, præsertim mss., cujus quale judicium tulerint Montefanius & Maniágus, paulo ante dictum est. Expectatio vero operis & auctoris tanta, ut nihil a sacrarum rerum & antiquarum amatoribus avidius expeteretur, neque aptior quisquam inter nostrates Trombellio perficiendæ rei putaretur esse. Huic expectationi pro viribus satisfecit, cumque eo, quasi cum altero *Edmundo Martene* viri docti gratulati sunt (a). Certe magni illius Liturgici exemplum est persequutus, & eo ordine quo laudatissimos ille libros *de veteribus Ecclesiæ ritibus* composuit, suas etiam noster dissertationes digessit. Nec diligens atque industrius homo domestica librorum gaza contentus fuit: italicas, atque exteras bibliothecas qua publicas, qua privatas amicorum ope excussit. Multum de Germanorum ritibus, aliarumque Ecclesiarum instruxit doctissimus Card. Garampius, codi-

ci-

(a) De operis præstantia, de Trombellii meritis in rem liturgicam, deque ejusdem libris & codicibus nobilissimis, vide, quale judicium dederit Franc. Ant. Zaccaria, vir tot editis libris vere clarissimus, in sua bibl. Rituali tom. II. pag. 318.

cibus mutuato missis cum fieri potuit; sin minus, aliena manu, vel sua quandoque per incredibilem humanitatem descriptis. Topslio Pollingano Præsuli, seni optimo, hæc quoque laus danda est; is enim ut in oculis ferebat Trombellium nostrum, sic, cum licuit, numquam non ejus studiis inservivit. Cl. vero Borgiæ beneficio factum est, ut tantis tamque splendidis Orientalis Ecclesiæ monumentis hi libri nobilitarentur. Neminem arbitror hoc Præsule melius Trombellianam hanc cupiditatem satiare potuisse. Habet ipse in manibus magnam hujusmodi divitiarum vim, & quod illustrius, scit se habere, scit dare. Horum omnium nominibus nonnullos Chrysostomus inscripsit libros, ut quantum ipsis deberet, publica literarum significatione testaretur.

XXXIII. Universam ille quidem, ut decreverat, Sacramentorum materiam non pertractavit, sed Baptismi, Confirmationis, Extremæ Unctionis, Matrimonii, quatuor hæc dumtaxat libris omnino tredecim dispertita: quippe post duo priora illa explicata, cum nonum supra septuagesimum æta-

tis

tis annum attigisset, sentiretque amplius haud liberum sibi esse duros labores, vigiliasque pristinas sustinere, mutare consilium coactus est, adque duo postrema Sacramenta properare: ratus scilicet, Pœnitentiam, Eucharistiam, atque Ordinem sic fuisse a Morino, Halliero, Ant. Arnaldo, aliisque præoccupata, ut lenius horum tractationis præ aliorum desiderium deberet esse. Poterat profecto de Liturgicis solicitus polemica prætermittere: habuissemus fortasse integrum absolutumque Sacramentorum numerum, at careremus adspectabili illa variorum rituum cum firmo dogmate explicata concordia, qua pulcritudo Ecclesiæ triumphat demonstratioque catholica: neque tam multa monumenta usurpare possemus ex omni antiquitate petita, quæ antiquariis ipsis, non modo rituum studiosis, grata esse compertum est.

XXXIV. Unum moneo, quod memorabile est: id operis duorum sapientissimorum Pontificum Clementis XIV., & Pii VI. qui feliciter Ecclesiæ clavum moderatur, honorificentissimis literis commendari. Etenim

nim alterius majestati tres de matrimonio libros; Clementi vero de baptismo quinque consecraverat. Sed Pii Pontificis Optimi Maximi alia quoque est illustris erga eum benignitatis atque adeo amoris significatio. Scilicet cum Bononiam Vindobonensis itineris causa adventasset, contigit Trombellio, quod vehementer optaverat, in optimi Principis conspectum admitti. Pontifex, cui dudum erat cognitus, incredibili illum clementia excepit: cumque eo humanissime collocutus, peramanter assensus est, suo nomini inscribi quidquid ille de Matrimonii Sacramento edidisset, suamque erga cœtum nostrum voluntatem, cujus eximia pignora habemus, præclarissimo vocis oraculo declaravit. Eo confirmatus effœtus senex, propemodum reviguit (tanta clementiæ vis est e majestate profectæ!) inceptumque opus laboriosissimum ad exitum quam citissime perduxit. Id ut libentius recolerem, præsentia rei effecit. Nam cum Trombellio venerabundus ad clementissimum Principem ego ipse accessi; quæ quidem recordatio facit etiam, ut sine piaculo

præ-

præterire nequeam liberalem in me ejusdem Pontificis munificentiam, cujus bono non sine gratissimo animi sensu plures jam annos utor atque fruor.

XXXV. Hæc de Trombellii lucubrationibus in primis (neque enim minora quæque persequutus sum) dicenda erant. Qui profecto mihi propter earum multitudinem ac varietatem non unus esse Scriptor, sed multorum Scriptorum præseferre speciem atque instar videri solet. Splendide, sed vere qui æternæ Chrysostomi memoriæ anno MDCCLXXVI. numisma dedicarunt (a), rem hoc versiculo exergo inscripto expressere: *Fertilis & varius, nam bene cultus ager*. Sed præterea tot amicitiis floruit, tot muniis implicatus est, ut quoties recordamur quantum scripserit, nec in officiis ullis, nec in amicitiis fuisse: et rursus cum cogitamus, quam

(a) Nempe Mingarellius & Zanettius. Atque hujus honestissimi viri eruditique, qui Trombellium & observabat, & diligebat quam qui maxime, illustre testimonium legi potest in Tom. IV. pag. 4. operis jam laudati: *Raccolta &c.* Eo in loco de numismatis Trombellii honori dedicatis mentio fit: pluraque afferuntur, quæ magnam rerum a me explicatarum partem confirmant.

quantum istis temporis impenderit, nec scripsisse, nec legisse existimemus, ut fere de Plinio majore a C. Plinio notatum memini.

XXXVI. Attigi jam superius de literatorum consuetudine. Addam nunc, difficile inveniri, qui illo magis in hujusmodi amicitiis colendis excelluerit. Non dissimulavi ex iis tulisse fructum, at reddidit vicissim. Cardinalis Quirinius non semel in epistolis a se editis perutilem suis studiis Chrysostomum nostrum testatus est. Viri clarissimi, Borgia, Zaccaria, Tiraboschius, Martinius e Conventualium familia, Oliverius, de Rubeis Ord. Præd., Mellonius, aliique, Trombellii diligentiam erga se, vel operam, vel communicatas notitias commendarunt. Si quæ forte inter amicos dissidia oboriebantur, præfocare satagebat. Zanottium Franc. cum Ansaldio Ord. Præd., Zanettium cum Reposatio reconciliavit: horum namque animi ob æmulationes literarias aliquamdiu refriguerant. Ejus ædem studiosorum sinum veluti quemdam dixisses; tanta erat ad ipsum frequentia doctorum bononiensium, qui ejus con-

sue-

suetudinem expetebant: Inter hos cl. viri, Saviolius, Fantutius, Blancanius, Blanconius, Montius Cajetanus, Zanottii fratres, Zanettius frequentiores conveniebant. Semper animus liberalis hominis, eruditio, codices, antiquitates, & si quid aliud, illis aperta erant. Hanc humanitatem in illos etiam doctos homines derivabat, qui cum Bononiam peterent, Trombellium adire, audire, cum eoque esse cupiebant: quod non modo Italiæ, sed exterarum quoque gentium doctis cum in more fuerit; argumento est, ejus nominis celebritatem non Italiæ finibus conclusam fuisse, sed longinquas etiam nationes peragrasse. A viris doctis quot ei, & quam non vulgares honores sunt delati! Illum plures Mœcenatem suis libris appetiverunt: illum inter suos nobilissimæ Academiæ cooptarunt: illum cum Italiæ urbes vel cœtus nostri, vel studiorum gratia percurreret, magnis æstimationis indiciis atque favoribus certatim ad se venientem exceperunt. Legi literas ab his hominibus ad eum datas, easque fere innumeras. Nihil iis Trombellio honorificentius scribi potuit.

XXXVII.

XXXVII. Tantam sibi famam nominis etsi peperisset; paucorum tamen invidiam obtrectationemque offendit: quod confirmatæ jam longeque productæ gloriæ indicium est, aut etiam temperati animi numquam se aliis anteponentis. Ephemeridum quidam scriptor imperite ejus librum *de distinguenda codicum ætate* vellicaverat. Dissimulavit Trombellius. Sed ecce cl. Tartarottius, qui risu potius quam ratione ineptum hominem refutavit (a). Celotti Patavini sententiam quamdam (b) modeste noster in primo volumine de vita Deiparæ rejecerat. Adversus eumdem paulo vehementer rescripsit ille. Permansit in sententia Trombellius, atque adversarium donavit literis humanissimis. Eo accidit, ut Celottus aliam epistolam vulgaverit Jo. Chrysostomo scriptam, in qua difficile Celottum illum primum recognoscas.

XXXVIII. Anno MDCCLI. cum noster Ant. Andreas Gallius (is, qui a Benedicto

(a) Vid. hujus epistolam superius memoratam.

(b) Putabat Celottus sic legendum esse v. 16. cap. 1. S. Matth. *Iacob autem genuit Josephi conjugem Mariam, de qua &c.*

cto XIV. ad sacram purpuram paulo post evectus est) in Generalem Congregationis fuisset renunciatus, Trombellium a Secretis sibi esse optavit (a). Itaque id muneris tres annos sustinuit. Censura deinde, & Procuratione generali functus est, ex qua ad summum apud nos regimen conscendit, quod tum tres annos, ut cetera officia, vetere instituto majorum gerebatur. In guberniis sic semper præfuit, ut in eo nihil de innocentia morum, deque studiorum incremento promovendo desideratum fuerit: maxime vero de religionis zelo, quo suum pectus oneraverat atque compleverat. Recepit per ea tempora juvenes, qui literas perbelle ornarunt, cœtumque nostrum. Possem hos nominare; sed vereor, ne aut quemquam aliis

(a) Eminuit Gallius sanctitate morum, doctrina, in rebus agendis dexteritate. A Benedicto XIV. supremus Pœnitentiarius creatus est, illique cœtui præfectus, qui e pravitate librorum cavet, nequid Christiana respublica detrimenti capiat. De eo cl. Bertius locutus est in suo *ragionam. apologet. pag.* 16. Lagomarsin. in not. ad Pog. ep. vol. III. pag. 399, & Fantutius Bononiensis, genere, eruditione, amore erga patriam vir vere nobilis, in tom. IV. oper. *Notizie degli Scrittori Bolognesi &c.* Atque is, dum Gallii vitam descripsit, excellens pro Trombellio testimonium dedit. Vid. postremam adnotationem in Gallii vitam.

aliis præferre videar, aut si quem non recenseam, reprehendar. Optima studiorum ratio, si quidquam postremis temporibus illa valuit Congregatio nostra, ei primum accepta referenda est. Suorum laborum juvenes alumnos volebat adjutores: illos describere monumenta, sententias inquirere, bibliothecas lustrare. Sic & ei molestiæ non parum levabatur, & quasi aliud volens, juvenibus viam ad bona studia complanabat. Sed ex nostris Monsacratius & Mingarellius, doctorum hominum more, exquisite Trombellium juverunt, ut vel in ipsis grati candidique hominis operibus est proditum. Quod non eo dico, ut duos viros laudem, qui hac laude non egent, sed ut intelligatur, quantopere studiis promovendis communis vitæ ratio conducat, & quam frugifera emolumenta honoris, studiosorum consortium convictusque pariat. Æquabilitatem, suique similitudinem perpetuo servavit: eadem fere semper temporis, horarumque partitio. Antelucanas, post datam operam precationibus & divinarum laudum penso, libris tribuebat. Tam multa quæ scripsit, sua i-

pse

pse manu exarabat, tantaque felicitate, ut ipse unum ipsissimum autographum, quod paraverat, prælo subjiceret. A divino officio frequentando non illum gravissimæ curæ, non fracta valetudo, non summa senecta deterruerunt. Quotidie sacrum summa cum religione peragebat. Bis, terve in hebdomada conscientiam emundabat suam. Pauperes, quantum potuit, e miseriis excitavit: ægris in valetudinariis inservivit: accedentium confessiones audire institit. Elucebat in eo humilitas non umbratilis, quæque vulgi oculos percellit interdum, sed solida illa verique nominis, & magno viro digna. Nullus in sermone fucus, sed veritatis certus quidam index sermonis simplicitas, animique candor dominabatur. Ad obsequium, modestiamque institutus officiosum se omnibus præbebat ac perurbanum. In ipso ore effictam Christianæ cujusdam amabilem philosophiæ speciem vidisses (a). Ab honestissimis

e ex-

(a) Eruditus auctor, qui concinnandis ephemeridibus Florentiæ literariis præest, in Trombellii elogio ad ann. 1784. num. 22. superiorum laudum nonnullas sic expressit: „ Co„ nobbelo (Chrysostomum nostrum) l'autor di questo elogio

nel

externorum consuetudinibus non abhorruit. Præcipue apud Caprariorum domum versatus est, quam unam ideo nomino, quia & ejusdem pueritiæ prima fuit (quinquennem nempe summo cum amore excepit) & usque ad senectutem fuit familiarissima. In consuetudine lepidus facetusque narrator: eoque facetiarum genere maxime delectatus est, quod in celeritate dictoque consistit, peracuto illo & brevi, quodque *salis* vocabulo est a veteribus significatum.

XXXIX. Hæc vero in ejus laudibus non ita pono, quasi ab illo abfuerint humanæ infirmitatis indicia. Scimus, homines etiam frugi luto convestitos esse optimosque illos jure haberi dicique, qui minimis urgentur. Huc fortasse revocari posset negligentia quædam corporis atque habitus, quam nonnullis affectare visus est. Incidit etiam in nonnullorum reprehensionem, quod cum aliquo animum inflexisset, fir-

„ nel 1778. in passando per Bològna; vide la sua biblioteca „ ed il suo gabinetto, e trovò in lui quella sincera affabilità, „ quell' ilarità di animo, e quella pratica filosofia, che molti „ uomini di studio vantano nel secolo, ma che realmente godono quelli del chiostro „.

firmissime sententiæ adhæresceret. Quamquam istiusmodi firmitas, difficile statuerim, utrum vitio vertenda sit, homini præsertim, ut ille erat, bene in omnem veritatem honestatemque animato. Equidem sic ajo: sæpius homines ex opinione quam e re judicare: optandumque esse, ut multi ad celebris Cartesiani principii normam sua judicia exigerent. Unum tamen excusari nequit, quod ille, nisi facti pœnitens, non repetebat. Quo tempore Bononiæ Theologicas disciplinas tradebat suis, hanc sententiam defendendam proposuerat: gratiam, qua Paulus Apostolus eminuit, *compellentem* dici posse atque adeo exstitisse. Displicuit thesis Quæsitori fidei (a), ac pro suo munere, ne typis ederetur, prohibuit. E contra noster æquo animo repulsam non ferens, alio se vertit, ut veniam arriperet, compellentemque gratiam propugnaret. Accidit e voto res. Sed peracerbe Quæsitor; qui cum Romam de negotio scripsisset, molestias Trombellio intulit, a quibus nonnisi interpositu pro-

(a) Erat ille Andujarius Ord. Præd., qui paucis ab hinc annis Dertonæ Episcopus defunctus est.

promissionis, postremum se sententiæ vale dicturum, liberatus est. Ad iracundiam magnos impetus persentiebat. Hujus ipse suus erat accusator; ex quo quid de ea judicari possit, conjicias: multum enim naturæ tribuendum, nonnihil etiam invaletudini, gravitatique studiorum. Sed ut subito incendebatur, sic facillime deflagrabat, & unde adversus patientiam armatus videbatur, inde hujusce virtutis incrementa petebat.

XL. Senectutem vixit apprime decoram, ejusque judicio plurimum semper detulerunt nostri Præsules. Pulchre Jo. Baptista Robertius perpolitus scriptor, ac festivissimus: *in Trombellii persona*, ajebat, *Genium quemdam tutelarem videre mihi videor religiosarum ædium, quas incolit; civitatis, quam ornat* (a). Extremis vitæ annis post editos de Sacramentis libros, etsi a gravioribus studiis abstineret, non poterat tamen non aliquid scriptitare; cum vero imminere corporis

(a) Sic in quadam elegantissima epistola italice conscripta, & Patavio ad Trombellium data Non. Kal. Jul. MDCCLXXVI., quam inter schedas Trombellii reperi.

poris sui dissolutionem præsentiret, divinarum rerum meditationi impensius vacabat. Spirabant sermones ejus, ipsæque epistolæ ad amicos scriptæ, vitæ hujus ærumnosæ contemptum: eoque fluxarum rerum fastidio indicabat, quanta immortalium rerum appetitione teneretur. Habebat sæpe in manibus aureum Cardinalis Bonæ *de præparatione ad mortem* opusculum: delectabatur liturgicis Ecclesiæ precibus, easque frequenter repetebat, quibus Missarum, quos vocant, introitus, maximeque *de tempore* sapientissime Ecclesia complexa est. Hunc illi gustum Præsul optimus; ejusque amicissimus, nunc S. R. E. Cardinalis instillaverat, quem si modo nominem, vereor, ne in ejusdem modestiam peccem. Paucis antequam decederet diebus, Deiparæ se Virgini his versiculis commendavit:

Virgo, tuas dixi laudes, peccasse dolentem
Me, pia Virgo, tuo protege præsidio.
Fac superis jungar labisque, & criminis expers:
Virgo, tuas laudes perpetuo referam.

Sic vir doctrinæ pietatique natus, hujus trophæis onustus, scribensque aliquid mor-

tem oppetiit. Diximus ex intestinis eum laborasse: quo morbo sic interdum corripiebatur, ut de ejus interitu non semel extimuerimus. Anno MDCCLXXXIV. VIII. Id. Januar. tanto impetu fractum ætate corpusculum aggressus est, ut vigintiquatuor horarum spatio ex hac vita migrandum fuerit. Ut remedia nulla esse vidit, se totum Deo libentissime commisit, cujus suavissima providentia vitæ nostræ cursus exitusque gubernatur: tum quæ ad religionem pertinent, rite sancteque perfecit. Mortis adspectu ejus animus territus non est. Id genus terrores iis qui spem non habent, servati sunt, quique vitæ spatium ad recte vivendum mortalibus impertitum, in socordiam, libidinesque projecere. Illi virtutis doctrinæque exercitatio hilaritatem patientiamque conciliabant, sic ut beatissimas illas sedes videretur videre hominibus frugi præparatas. Hora antequam expiraret, cum mori se sentiret, salutarem sibi expiationem a Sacchettio Præsule Generali nostro, Chrysostomique amantissimo precatus est. Vix a lacrymis temperare possum (aderam namque lectulo inter-

mo-

morientis) cum recogito, virum, qui omnem vitam suam ornando cœtui nostro, amplificandis literis, juvandæ Ecclesiæ contulerat, animo ac voce ad humilitatem compositis, quasi graviorum criminum reum, veniam ab omnibus expetivisse. Sed his gradibus ad cœlum conscenditur. Amisimus præsidium nostrum, decusque dulcissimum, postquam complesset sex & octoginta annos, menses decem, dies duos.

XLI. Fuit ejus mors patriæ, amicis, doctis, bonis omnibus luctuosa: nobis vero acerbissimum, quod pectoribus alte adhuc insidet, vulnus inflixit. Justa funebria more atque instituto majorum in Templo S. Salvatoris, frequentissimo Bononiensium concursu, persoluta sunt. Ejus vultus effigies tabulæ impressa in Instituti Scientiarum ædibus inter virorum illustrium imagines collocata est. Eadem in numismatis, in ære, in gypso. Rari hominis memoria ut literis mandaretur, optarunt plurimi, mihique hæc sparta a Mingarellio imperata, quo & Præsule utor, & doctore per anteactos annos amantissimo usus sum. Præstiti,

ut

ut potui, rem. Utinam Jo. Chrysostomi virtutum recordatione, in ejus vitam veluti in vivam quamdam legem intuentes, vitam nostram dirigamus! Observatum est, plerumque accidere, ut qua in familia illustria virtutum exempla floruere, eorum gloria in posteros facilius propagetur. Utinam unus aliquis Trombellius identidem inter nostros excitetur!

OPERA EDITA

A JO. CHRYSOSTOMO TROMBELLIO.

I. TRanstulit e gallica in patriam linguam plura Jacobi Benigni Bossueti opuscula, & Crasseti librum de Angelis Custodibus. Prodiit hic Bonon. typis Vulpianis, illa Venetiis typis Pitterianis.

II. *Favole di D. Gio. Gris. Trombelli Can. Reg. &c. Bologna* MDCCXXX. *per Lelio dalla Volpe*.

III. *Le Favole di Fedro tradotte in versi volgari. Venezia* MDCCXXXV. *presso Pitteri*. Octavum, quod sciam, recusæ sunt.

IV. *Le Favole di Aviano tradotte in versi volgari, e le Favole di Gabria tradotte in versi latini, e in volgari. Venezia*. MDCCXXXV. *presso Pitteri*.

V. *Le cento Favole di Gabriello Faerno, e una Favola di Batista Mantovano tradotte in versi volgari da D. Gio. Gris. Trombelli con la giunta di alcuni suoi versi latini. Venezia*. MDCCXXXVI. *presso Pitteri*.

VI. *De cultu SS. Dissertationes decem, quibus accessit appendix de Cruce. Bonon.* MDCCXL. *typis Martelli*. In sex volumina distributæ sunt.

VII.

VII. *Dissertatio epistolaris in quasdam veteres Litanias*. Habetur in Tom. XXXII. prioris Calogeranæ collectionis.

VIII. *Priorum quatuor de Cultu SS. Dissertationum vindiciæ adversus V. cl. Rudolphi Kieslingii Prof. P. in Academia Lipsiensi Exercitationes Antitrombellianas. Auctore Philalethe Aphoba* (sub quo ascititio nomine Trombellius delitescit). *Bonon.* MDCCLI. *ex typ. Longhi*.

IX. *Veterum Patrum Latinorum Opuscula numquam antehac edita. Anecdotorum a Canonicis Reg. S. Salv. evulgatorum Tom. II. Par. I. Bonon.* MDCCLI. *apud Corciolanum*. En opuscula, quæ hoc volumine eduntur a Trombellio, atque illustrantur:

D. Cypriani exhortatio ad pœnitentiam.
D. Hilarii Pictaviensis epistola, seu libellus.
De Dedicatione Ecclesiæ Sermo eidem Hilario tributus.
Quæstiones in Habacuc prophetam D. Hieronymo tributæ.
De Jejuniis disputatio.
Chronica succincte descripta de regno Hebræorum.
Sermo in die Dominica Paschæ D. Hieronymo tributus.
Soliloquiorum, quæ Augustino tributa sunt, Caput postremum.
Paulini Mediolanensis libellus de benedictionibus Patriarcharum.
Sermo S. Leonis Papæ de Quadragesima.
De Resurrectione Domini Sermo alter eidem Leoni tributus.
Sermo tertius in Festivitate Sancti Pauli eidem Leoni tributus.
Sermo de Abraha filio.

Ex his Paulini libellus de benedictionibus Patriarcharum a cl. Mingarellio illustratus est.

X. *Memorie Istoriche concernenti le due Canoniche di S. Maria di Reno, e di S. Salvatore insieme unite. Bologna*. MDCCLII. *a S. Tommaso d' Aquino*.

XI. *Veterum Patrum Latinorum Opuscula numquam antehac (majori ex parte) edita Tom. II. Par. II. Bonon.* MDCCLV. *ap. Carciol.* Opuscula hæc sunt:

Bedæ præfatio in Epistolas Canonicas.
Claudii Taurinensis priora in Libros Regum Commentaria, multis in locis emendata, & collata cum iis Veterum locis, quos ipse exscripsit.
Claudii Taurinensis posteriora in Libros Regum Commentaria.
Prudentii Tricassini Episcopi Florilegium ex Sacra Scriptura.
Goffridi Vindocinensis Epistolæ duæ.
G. Mediolanensis Archiepiscopi epistola.

Ilu-

Huguccionis Ferrariensis Episcopi de Symbolo (*seu in Symbolum*) *Apostolorum*.

Vetusti Canonici Regularis opusculum de cognitione veræ vitæ, de Deo, & vita æterna. (Ediderat pridem Mabillonius).

Innocentii III. de Quadripartita specie Nuptiarum.

Antiquus Episcoporum Ecclesiæ Bononiensis Catalogus.

XII. *S. Antipatri Episcopi sermo de B. Virgine cum adnotationibus Trombellii*. Edit. est in priore Calogerana collect, Tom. XLIII.

XIII. *Arte di conoscere l' età de' Codici Latini e Italiani. Bologna*. MDCCLVI. *a S. Tommaso d' Aquino*. Hic liber tertium recusus est.

XIV. *Mariæ SS. Vita ac gesta, cultusque illi adhibitus, per dissertationes descripta. Bonon*. MDCCLXI. *typis Lælii a Vulpe*. In sex volum. distribuitur.

XV *Ordo Officiorum Ecclesiæ Senensis ab Oderico ejusdem Ecclesiæ Canonico anno* 1113. *compositus, & nunc primum a D. Jo. Chrys. Trombellio &c. editus, & adnotationibus illustratus, vindicatusque. Bonon*. MDCCLXVI. *ex typogr. Longhi*.

XVI. *Trattato degli Angeli Custodi. Bologna* MDCCLXVII. *S. Tommaso d' Aquino*. Iterum impressus est Bononiæ.

XVII. *Vita e culto di S. Giuseppe. Bologna*. MDCCLXVII. *presso Longhi*

XVIII. *Vita e culto de' SS. Giovacchino, ed Anna. Bologna*. MDCCLXVIII. *a S. Tommaso d' Aquino*.

XIX. *Tractatus de Sacramentis per Polemicas, & Liturgicas Dissertationes distributi*. Continentur voluminibus omnino tredecim, quibus Baptismi, Confirmationis, Extremæ Unctionis, & Matrimonii Sacramenta illustrantur.

XX. *De acus nauticæ Inventore*. Reperitur in Tom. II. Par. III. Commentar. Bonon. Instit. Jo. Rudolphus Kieslingius pridem Trombellii adversarius germanice vertit, ediditque.

XXI. *De Numismatis quibusdam gallicis dono ad Academiam Instituti Bonon. a Tithono Tilleto missis*. Est in Tom. IV. Commentar. &c.

XXII *De Tela ex genistarum corticibus confecta*. In Tom. IV. & VI. Commentar. &c.

XXIII. Binæ epistolæ italica una, latina altera ad cl. Zaccariam missæ cum duobus pervetustis Kalendariis eidem communicatis. Edita isthæc, illasque invenies in lib. *Anecdotorum medii ævi. Augustæ Taurinorum* MDCCLV.

XXIV,

XXIV. *Lettera al Rm̃o P. Odoardo Corsini &c. sopra una Medaglia di Licinio augusto col motto* Fundat. Pacis.

XXV. De altero nummo litteræ tres, una Trombellii, duæ cl. Zucconii S. J. Bonon. MDCCLXI.

XXVI. *Vita del B. Arcangelo Canetoli Can. Reg. della Congr. del SS. Salvatore*. Bis Bononiæ edita est: tertio Venetiis anno MDCCLXXXIII.

NONDUM EDITA.

I. *MAchabæorum libri I. & II.* ab ipso quibusdam adnotationibus illustrati. Exscripsit porro illos ex Codice sæc. XII. vel XIII. Brixiæ a se comparato una cum aliis codicibus exquisitis, maxime liturgicis. Præstantissimum hunc codicem Trombellius existimabat. Alter liber non eumdem, quem prior, interpretem habet & hunc ignotum. Valde autem, nec raro, differt ab interpretatione vulgata. Invisa prorsus veteribus Theologis hæc interpretatio fuisse creditur, ut Trombellius ipse scriptum reliquit.

II. *Dissertazione sopra di un pozzo &c.* Est in manibus Jac. Blancanii & Guid. Zanettii Bononiensium, qui eam ex autographo descripsere.

III. *Adnotationes marginales in libros de Cultu SS.* Exemplar est in bibl. SS. Salvat.

IV. *Adnotationes marginales in Vitam Deiparæ*. Ibid.

V. *Observationes* eruditissimæ, quibus plurimos Bibliothecæ nostræ codices illustravit.

VI *Epistolæ* propemodum innumeræ ad hujus ævi Literatos datæ, quarum pleræque, ut e responsionibus conjecturam feci, eruditione uberrimæ debent esse.

Vidit D. Alexander Sangalli Cleric. Reg. S. Pauli, & in Ecclesia Metropol. Bonon. Pœnitent. pro Eminentiss. & Reverendiss. Dom. D. Andrea Card. Joannetto Ordinis S. Benedicti Congregat. Camaldul., Archiepiscopo Bononiæ, & S. R. I. Principe.

Die 22. Februarii 1788.

IMPRIMATUR.

Fr. Aloysius Maria Ceruti Vicarius Generalis S. O. Bonon.

BONONIÆ

EX TYPOGRAPHIA INSTITUTI SCIENTIARUM.

CUM APPROBATIONE.